



Bra bete

på ekologiska mjölkgårdar



Bra bete på ekologiska mjölkgårdar

Text: Margareta Dahlberg LG Husdjurstjänst AB

Foto omslag: Anna Jarander

Mycket bete i foderstaten är en väg till bättre ekonomi i mjölkproduktionen. Bra bete är ett näringsrikt foder som minskar kraftfoderbehovet och därmed foderkostnaden. Djuren mår bra på betet och aktiv betesdrift i ekologisk mjölkproduktion är viktigt för trovärdigheten gentemot konsumenten.



Bete bidrar till bättre ekonomi i mjölkproduktionen. (Foto: Niels Andresen)

Betesgång innebär även utmaningar. Om arealen är begränsad och betesmarken ligger långt från ladugården är det besvärligt att utnyttja betet effektivt. Ogräset kan ta överhand i en upptrampad betesfålla och brist på areal kan göra det svårt att bryta vallarna tillräckligt ofta.

På en gård med ekologisk mjölkproduktion måste det finnas relativt gott om betesmark. Under själva betesperioden ska kor-

na äta minst 6 kg torrs substans eller halva grovfodergivan från bete. Det viktigaste för att du ska lyckas med kornas betesgång är kunskap och framförallt intresse.

Bete är en precisionsgröda

Analyser av näringsinnehållet visar att det finns minst lika mycket energi och protein i betesvallar som i ett ensilage av bästa kvalitet. Höga energivärden i vallfodret är normalt i de norra delarna av landet, men även i syd- och mellansverige kan energivärdet i betesgräset bli över 11,5 MJ per kg torrs substans. Ju mindre areal du har desto viktigare är det att du strävar efter en hög avkastning per hektar. Det krävs noggrannhet och precision för att nå målet med bra produktion av näringsrikt bete.

Ny betesvall med jämna mellanrum

Avkastningen på betet blir högre om du lägger om vallen med jämna mellanrum. Det kan vara lagom att bryta betesvallen vart fjärde eller femte år. För att få både



Bra betesvall har bättre näringsvärde än ensilage. (Foto: Niels Andresen)

önskvärd kvalitet och mängd krävs insådd med en fröblandning som är avsedd för att betas. Det måste snabbt bildas en grässvål som tål att djuren går på den. Rödsvingel, vitklöver och ängsgröe har utlöpare som bidrar till att öka tramptålligheten på vallen. Sena engelska rajgräsarter kan också fungera om de betas väl. De behöver mycket ljus i marknivå för att utvecklas optimalt.

Timotej är ett smakligt gräs som avkastar mycket på våren, nackdelen är att det inte tål tramp så bra. Ängsgröe och ängsvingel är bra betesgräs. Ängsgröe passar på lite bättre marker medan timotej och ängssvingel är lämpliga på mossmarker.

Insådd i lagom tät skyddsgröda ger flera fördelar. Skyddsgrödan skyddar insådden och håller fukten i marken. På många gårdar skördas skyddsgrödan som helsäd, vilket gör att vallen får mer ljus och hinner etablera sig ordentligt innan hösten. Går det att undvika att djuren betar förstaskörden året därpå så finns det goda förutsättningar för en tät och uthållig betesvall som konkurrerar bra mot ogräs.

Putsa fram ett högavkastande bete

Försommarbetet får inte förväxa. Flytta korna så att de snabbt passerar över betesmarkerna vid första avbetningen. Skörda det gräs som djuren inte hinner beta innan det förvuxit. Det blir ett utmärkt foder till sommarens stödutfodring. Det är viktigt att putsa betet redan efter första eller andra avbetningen, så att ljuset kommer ner till markytan. Utlöparna utvecklas då bättre och skottbildningen stimuleras samtidigt som ratorna hindras från att förväxa. Ett alternativ till att putsa med maskin är att efterbeta med får, sinkor eller ungdjur.

Vårda betesmarken i alla väder

Dålig tillväxt till följd av torka och regnperioder med blöta marker ställer krav på betesskötseln. För att mjölkorna ska



*Naturbete kan gärna sambetas med vallen.
(Foto: Margareta Dahlberg)*

kunna vara ute även under torra perioder kan det vara nödvändigt att utfodra ensilage på betesvallen. Grässvålen slits hårt vid utfodringsställen. Därför är det bra att ställa ensilaget i en fälla som du ska bryta det kommande året.

På samma sätt kan man göra vid regnperioder, korna är ute en del av dagen men går på betesvallar där det inte gör så mycket att ytan slits. Genom att konsekvent undvika att djuren trampar sönder beten som ska användas ytterligare flera år motas ogräset och avkastningen höjs på betesvallen.

Naturbete kan vara en resurs

I stora delar av landet finns värdefulla naturbetesmarker som ska skötas. Det är en gammal kunskap att dessa beten fungerar bra till mjölkkor på försommaren. Analyser visar att näringsinnehållet kan vara utmärkt under den perioden. Variationen är dock stor mellan olika typer av naturbeten. Ett problem är att den här kategorin av marker ofta har låg avkastning och snabbt betas av.

Kan korna beta hagmarksbeten och betesvall samtidigt är det bra för foderstaten. Det gynnar mjölkens innehåll av fett och protein, men det förutsätter att du har den typ av miljöersättning som tillåter det.



Det tar tid att driva kor. Planera för hjälpmedel. (Foto: Anna Jarander)

Se över stängsel och drivgångar

För att lyckas med betet, oavsett strategi, krävs att du tänker igenom några allmänna frågor som underlättar sommarperioden. Korna ska ut tidigt. Det är extra viktigt i besättningar med robotmjölkning där de måste lära sig att gå hem självmant. Staket finns av alla slag. Mycket ofta har man ett fast stängsel runt de permanenta betena, medan man kan dela av fällor med plaststolpar och enkel tråd. Drivgångarna slits hårt. Här kan det vara värt att satsa på kvalitet och dränera noga med 20–30 cm grus som täcks med slitlager, gärna med en geotextil mellan. Det ska vara smidigt att driva korna till och från betet. Mountainbikes, vallhundar och fyrhjuliga motorcyklar är

vanliga på gårdar med mycket betesdrift. Även vid lägre kraftfodergivor kan det bli svårt för djuren att hinna äta sin andel. Anpassa rutinerna efter förhållandena. Om det finns kraftfoderautomater kan det vara en idé att ställa om dem så att de ger större givor vid färre tillfällen.

Mycket areal underlättar

Att ha god tillgång till betesareal underlättar såväl planering som arbetsinsats. Om det finns 0,6 – 0,7 hektar per ko är det inga större svårigheter att tillgodose beteskraven för ekologisk produktion. Ofta används några stora fällor med fasta staket. I början av betesperioden används cirka 0,2 hektar per ko och i slutet går djuren på betydligt större ytor. Ibland är det slättevallens återväxt som utnyttjas för extra betesareal. Den modellen fungerar bra om betet hålls färskt och det inte blir vissen förna i botten. För att inget gräs ska ligga kvar och vissna kan du slå ratorna när korna går kvar i fällan. Med mycket areal sprids gödseln bättre på marken. Det gör att korna kan beta mer även på sensommaren.

Stora krav på betets avkastning

För att få maximal avkastning från betesfällorna krävs en extra noggrann strategi. Korna får absolut inte trampa ner mer bete än nödvändigt. Då är stripbetning ett alternativ. I praktiken låter man oftast djuren gå på ett bete som kombineras med en åker, där man flyttar fram tråden dagligen. Det foder som stripbetas kan vara vanlig betesvall eller någon form av grönfoder. Fördelen med grönfoder är att det växer senare under säsongen och att sammansättningen kan anpassas efter gårdens behov och förutsättningar.

Ett alternativ till stripbetning är att ha många små fällor. Betet ska inte vara högre än tio till tolv centimeter vilket är optimalt för att ett nötkreatur ska kunna få med sig mycket per tugga. Djuren får en ny fälla en

till två gånger per dygn och de återkommer när gräset växt till sig igen. När det blir rator är putsning viktigt. Har gräset förväxt i en fålla och vädret är torrt, kan du stimulera betesintaget genom att slå gräset precis innan djuren kommer till fållan. På det viset utnyttjas växtligheten maximalt.

Båda betesmodellerna är arbetsintensiva och förutsätter ett stort engagemang. Med den här typen av betesdrift kan behovet av betesareal minska samtidigt som korna har ett högt betesintag.

Lite areal och mindre betesintag

Brist på areal gör det ofta svårt att kunna utnyttja betet optimalt. Det gäller att hus hålla med resurserna och planera betesgången och tillskottsutfodringen. Ju högre avkastningen är på betet desto bättre. Fållindelning, där djuren trampar ner minimalt och betet hinner växa mellan avbetningarna är att föredra. Till skillnad mot de tidigare exemplen kan man här behöva



Betesvall kombineras med grönfoder genom stripbete. (Foto: Margareta Dahlberg)

bromsa betesintaget genom att planera stallutfodringen på rätt sätt. Fortfarande är det svårt att få en fungerande betesdrift om betesarealen är mindre än 0,2 hektar per ko under sommaren.

Släpp mjölkorna tidigt och låt dem snabbt beta alla fållor en gång. Bromsa



Grönfodrets sammansättning kan anpassas till behovet. (Foto: Margareta Dahlberg)



Kor i robotbesättningar måste ha något som lockar dem till stallet (Foto: Margareta Dahlberg).

därefter betesintaget genom att låta korna vara inne något längre i samband med mjölkningen. Då hinner de äta mer grovfoder på stall. Ensilaget måste vara av fin kvalitet eftersom det kan utgöra upp till hälften av grovfoderintaget. Korna ska fortfarande gå ute i två pass och mer än tolv timmar om dygnet. Betesfållorna måste hållas i gott trim!

Betesperioden varierar mellan två och fyra månader i landet. När den är över behöver inte mjölkorna beta lika mycket. Likväl är det bra om det finns foder ute eftersom de fortfarande går på betesmarkerna en del av dygnet. Det är vanligt att stöd-

utfodra med rundbalar i foderhäckar eller att låta korna beta återväxten på vallen.

När det är ont om areal är det viktigt att inte beta ner fållorna för hårt på hösten. Det tär på tillväxten av betet under våren kommande år innan första avbetningen.

Ekonomi i betet

Det finns en ekonomisk potential i betet, det gäller att utnyttja den. Oavsett betesstrategi är det lönsamt att producera ett näringsrikt bete. Lyckas man med anläggningen av betesvallen och sköter den så att korna får ett bra foder de timmar de betar kan det produceras mycket mjölk från bete.

När det finns gott om bete, särskilt på försommaren då näringsvärdet är mycket högt, måste du våga utfodra mindre på stall. Då blir korna aktiva och vill beta när de kommer ut. Det gäller också att vara uppmärksam i mitten av sommaren då både mängd och kvalitet försämras. Om korna är hungriga måste utfodringen på stall öka så att korna inte tappar i mjölkavkastning. Under samma tidsperiod brukar klöverandelen och därmed proteinhalten öka i betet. Utnyttja läget och minska på proteinfodren i foderstaten!



Öka tillskottsodret när betet tryter. (Foto: Margareta Dahlberg)

Tabell 1. Exempel på förändring av foderstaten mellan stall- och betesperiod och påverkan på foderkostnaden. Foderpriser från våren 2010.

Mjök (kg ECM)	Pris per kg	Stallperiod			Betesperiod		
		42	35	25	42	35	25
Ensilage (kg ts)	1,30 kr	14	14	12,5	4	4	4
Bete (kg ts)	0,40 kr				12	11	9
Färdigfoder (kg)	3,81 kr	12	9	5,5	9	7	4
Foderkostnad (kr/ko/dag)		64	52	37	44	36	24

Antal mjölkningar per ko är viktigt för att hålla avkastningen uppe i stallar med robotmjölkning. Det måste finnas ett smakligt foder i roboten, mängderna på foderbordet och i automaterna kan minskas. Någon form av styrning från stallet ut till betet brukar behövas för att upprätthålla besöken i roboten.

I tabell 1 finns exempel på hur man minskat fodret på stall när det finns gott om bete. Kraftfodergivan har sänkts med 25 procent och med de priser som använts i exemplet har foderkostnaden sjunkit med 30 – 35 procent.

Uppföljning

När betessäsongen är slut kan det vara mycket värt att göra en enkel analys av hur sommaren fungerat. Hur länge kunde korna gå på de olika fällorna? Hur förändrades foderstaten på stall? Det är intressant att räkna ut hur mycket mjölk som producerades på bete. Beteskalendern, som Svenska Vallföreningen tagit fram, kan vara till god hjälp. Notera var korna betat och eventuella skötselåtgärder på betesmarken. Då blir det lättare att följa upp och planera inför kommande säsonger. Kalendern ger också ett bra underlag för att räkna ekonomi på betet.

Checklista

Här är en lista över vad som är viktigt för att få betesdriften att fungera i ekologisk mjölkproduktion.

- Släpp korna tidigt.
- Räkna med att det krävs minst 0,2 hektar per ko.
- Tänk på hur betesarealen kan utökas under säsongen
- Så grönfoder som kan betas vid bristsituationer
- Dränera drivgångarna.
- Ha staketerna klara tidigt på året.
- Planera när och hur betet ska putsas.
- Fundera över var det är lämpligt att stödutfodra. Finns det en avlastningsfälla?
- Planera hur korna ska drivas till och från betet
- Ha koll på hur kotrafiken förändras i robotstallet
- Minska på stallfodret, anpassa foderstat och utrustning för utfodring efter betet.
- Utvärdera hur mycket mjölk som har producerats från betet



Jordbruksverket • 551 82 Jönköping • Tfn 036-15 50 00 (vx)
E-post: jordbruksverket@jordbruksverket.se
www.jordbruksverket.se

ISSN 1102-8025 • JO10:10



Europeiska jordbruksfonden för
landsbygdsutveckling: Europa
investerar i landsbygdsområden